

«Сейфуллин оқулары – 16: Жаңа формациядағы жастар ғылыми – Қазақстанның болашағы» атты халықаралық ғылыми-теориялық конференциясының материалдары = Материалы Международной научно-теоретической конференции «Сейфуллинские чтения – 16: Молодежная наука новой формации – будущее Казахстана». - 2020. - Т.І, Ч.3 - С.103-106

МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ ЖЕКЕ ТҰЛҒА БОЛЫП ҚАЛЫПТАСУЫНА ДАМУШЫ ОРТАНЫҢ ЭСТЕТИКАЛЫҚ ӘСЕРІ

Тоқтаров Б.Ғ.

«Орта» деген ұғымға әртүрлі түсінік беруге болады. Бір жағдайда – бұл «шарттар жиынтығы, бір нәрсені қоршап тұрған, адамның болмаса басқа да тіршіліктің қызметінің ағымының өтуі». Ал тағы бірінде – «адамдар немесе организм жиынтығы, кеңістікті толтыратын бір талапқа, затқа байланған».

Осы анықтамалар бұл терминге әр түрлі қарауға бағыттайды. Бір жағынан «орта–бұл бір нәрсені қоршап тұрған», ал басқа жағынан – «бір нәрсенің ішкі жағында болатын нәрсе» [1,226.].

Орталардың мынандай түрлерін белгілеуге болады, яғни сәулеттік, кеңістіктік, заттық, дамытушылық, сәулеттік кеңістіктік, затты кеңістіктік эстетикалық дамытушылық орта және т.б.

Эстетикалық қабылдауда кескіннен өзге заттың мазмұнымен байланыс та бағаланады. Қоршаған ортаның өзіндік, нақты әдемілігі эмоционалдық ортаны құрайды, ондайда адамның сәулеттік мазмұн жағынан біртұтастық байланыстың көмегімен анықталатын эстетикалық сезім, кереметті бойынан шығару күдіреті, сұлулыққа сүйсіну байқалатыны анық.

Эстетикалық қатынаста толыққанды ортаны құру үшін сәулеттік ансамбльдің қаланың басқа да элементтерімен үйлесімділігін, сонымен қатар табиғаттық ортамен қарастырылуындағы талаптарды есепке алу жөн.

«Үйлесімділік» - туралы Л. Корбюзье айтқан, бұл себептер мен салдардың арасындағы толық үйлесімділіктің нәтижесі. Себеп – жайлы жайды салу қажеттілігі, әрине ол үшін құрылысты жүзеге асыру. Салдар – жарылқау, яғни саналы, нақты, керемет бір шығармашылықты жасағанда бізді баурап алатын [2, 976.].

Балалар бақшасының ғимаратының сыртының да жер телімінің де көрінісі балаларға ішкі жағындағылар қандай әсер берсе, сыртқы жағы да сондай әсер береді. Әрине, ғимараттың интерьері қызметіне сай жабдықталған болса, психологиялық әсер береді, эстетикалық тәрбиені қалыптастырады. Ауладағы орта, яғни балалардың көп уақыттарын өткізетін жердің де дамытушы сипатта болуы маңызды.

Заманауи бала бақша баланың өміріндегі әртүрлі саласындағы эмоциялық және тәжірибелік қарым қатынасын дамыту барысындағы өзімен қатарластарымен және үлкендермен бірге жинақтау ортасы. Мектепке дейінгі мекемедегі заттық кеңістік ортаның дамуы мен жайлылығы баланың жеке тұлға болып шығуына үлкен ықпал етеді [3,436.].

«Дамушы заттық - кеңістіктік орта мектепке дейінгі білім беру ұйымдарының максималды жүзеге асырылуын, осылайша баланың өзіндік белсенділігін көрсете білуге және анағұрлым толық өзін дамыта алуын қамтамасыз етеді [4,196.]»

Бүгінгі таңда отандық педагогика мен психологияда мектепке дейінгі жастағы балаларға дәріс беру мен тәрбиелеуде мол тәжірибе жинақталған. Бұл тәжірибе мектепке дейінгі білім беру мекемелерінде ағымдағы мәселелердің шешімін табудағы болжам бойынша дамуш заттық - кеңістікті құрудың арқасында атқарылуда.

«Дамушылық орта - белгіленген үлгідегі қысқартылған білім беру кеңістігі, бұл ортада тәрбие мен дамытушылық білім беру жүзеге асырылады. Дамытушы ортаның негізі болып білім мекемесі саналады, олар дамушылық кестесінде жұмыс атқарады, сонымен қатар өзінің мақсаты ретінде балалардан жеке тұлға қалыптастыру процессін алға тартады, оның жеке мүмкіндіктерін ашу жолдарын іздестіреді, көру, байқау белсенділіктерін қалыптастырушы.

Заттық қызметтің және оның мағынасының мәнінің сараптамасы баланың жеке дара және психологиялық дамуы да осы ұсыныстардың негізінде жатқаны белгілі.

Дамушылық орта, С. Новоселованың ойы бойынша - бұл баланың материалдық нысан әрекетінде, оның рухани және физикалық дамуын функционалдық модельдендіріп ұстайтын жүйе. Балаға әртүрлі әрекет жасауын қамтамасыз етуге әлеуметтік және заттық құралдардың бірегейлі болып, байытылған ортаны жасау. Заттық ортаның негізгі элементтері болып сәулеттік –ландшафттық және табиғи - экологиялық нысандар, шығармашылық студиялары, ойын және спорттық алаңдар, олардың жабдықталған ойын кеңістігі, арнайы тақырыптық ойыншықтармен жабдықталған ойын материалдары, аудиобейнелік және ақпараттық құралдармен дәріс беру және т.б. [4,476.]»

Мынандай психикалық процесстер яғни, қабылдау, назар аудару, есте сақтау және т.б. жайлы дамушы ортаның талабының бірі. Бұл баланың жеке тұлға болып қалыптасуын жүйелейтін бірыңғайлық процесс, баланың анағұрлым ертерек жан-жақты болуына ықпал етеді.

Әрине, нақтырақ айтсақ, жекеленген бала, дамушылық ортаның ықпалында болатын болса, онда дараланған және байқағыштық даму деңгейінің жоғары болатыны белгілі. Әрине, жайлы да жақсы дамушы кеңістіктік ортаны дұрыс ұйымдастырылған жағдайда ғана, бала өзіне қажетті білімді сол ортада алуына мүмкіндігі болады.

Бүгінгі таңда басты назар заттың кеңістіктік дамушы ортаны құру қолға алынуда. Бала бақша - оған баратын балалар үшін екінші үйлеріндей, себебі көп уақыттарын сол жерде өткізеді. Балалардың бұл бақшаларда өзін жайлы сезінулеріне, дамуларына, қызығушылықтарының артуына инновациялық тәсілдер, сонымен қатар ойын кеңістіктерін жасау принциптері жолға қойылған. Дамытушы ортаның қаншалықты жайлылығы, қаншалықты тартымдылығы сол жерде тәрбиеленіп жатқан баланың эмоционалдық сезімі,

интеллектуалды қабілеті мен жеке дара дамуының деңгейімен көрінеді. Сондықтан да мектепке дейінгі мекемелердегі дамытушы ортаны құру барысында балаларға ықпал ететін психологиялық және физикалық сипаттағы барлық бөлшектерді назарға алып, дұрыс қалыптастыру керек, сонымен қатар олардың қауіпсіз ортада жүргендіктеріне сенімді болуларына аса назар аударған жөн.

Осылайша, дамытушы орта – бұл шығармашылықтың, мәдениеттіліктің, және әрбір баланың өмір сүру бағытының дамитын орны, себебі оның санасына не нәрсе болса да әрекет арқылы сіңеді, ал оның қабылдауы мен түсінуі кеңістікті эстетикалық қабылдау мен бағалау арқылы өтеді.

Дамытылушы орта динамикалық және мобильді болуы шарт. Оны ұйымдастыру үшін әрбір баланың ерекшелігі, тұтынушылығы, қабілеті және де білуге деген ұмтылысы есепке алынады [5,37б.].

Заттық кеңістіктік орта – баланың дамуындағы ең маңызды компонент, табысты білім беру процессінің басты талабы, оны қалыптастырып, құру мектепке дейінгі мекемелер үшін нағыз міндет. Осылардың арқасында балалардың әр түрлі салада белсенді болуы артады, сонымен қатар заттық кеңістіктік ортадағы заттық ойынның ұйымдастырылуы баланың жасайтын әрекетіне ықпалды.

Эмоционалдық эстетикалық тәрбиесінің дамуында мектепке дейінгі балаларға оларды қоршаған ортаның, нені көрсе солардың барлығыда әсер етеді. Бұлардың барлығы да қоршаған ортаға деген көзқарастарын қалыптастырады, ойлау қабілеттерін арттырады, керекті психологиялық жайлылықты қамтамасыз етеді. Заттық кеңістіктік ортаны қалыптастыруда білім мен тәжірибенің жеттіспеуінен жиі қиындықтар туындайды.

Осыған орай олар дамытушы ортаны құрушы жүйеге ұсыныс жасайды, оларда заттық кеңістікті ортаны өзгеріссіз жасау үшін бастапқы фундаментінің бар екендігіне байланысты.

«Эстетикалық дамушы орта - бұл белгілі бір мәдени - қоғамдық феномен, ол эстетикалық мәдениеттің, білім беру процессіндегі субъектінің шығармашылық мотивациясының, жалпы мәдени және ұлттық дәстүрге деген құрметке, жоғарғы потенциалға ие.

Білім беру кеңістігіндегі құрылымдықэлемент мектепке дейінгі балаларда энергиялық қуат көзіне ие, барлық жеке балаға алға ұмтылуға күш береді, сонымен қатар бейнелеу өнеріне икемдейді, бұны эстетикалық орта деп атайды.

Мектепке дейінгі шығармашылықтық - эстетикалық орта балаларға өзінің қорғалатынын сезінуді, интеллектуалды – эстетикалық дамуына мүмкіндікті ашатын, бейнелеу өнерінде өздерін дамыта алатын, сонымен шығармашылық ептілікті қалыптастыратын және де қатарластырымен әңгіме пікір алмасуда үйлесімділік пен тіл табысуға зор ықпал етеді.

Балалар ғимараттарын жобалаған кезде ең маңыздысы бояулардың үйлесімділігі басты назарда болуы шарт. Бояудың үйлесімділігіне көп нәрсе байланысты, мысалы, баланың фантазиясының дамуы, психологиялық

жетілдірілуі, білім алу процесі, көңіл күйлері және т.б. Балаларға арналған мекемелерде баланың өмір сүру процессінің жандануын, қуаныш әкелуін, жайлы да мағыналы уақыт өткізуін белсенді ұйымдастыру қажет. Бала бақшаларды жобалаған кезде ғимараттың ішкі жағының жарық түсуіне, қабырғаларындағы бояулардың үйлесімділігіне және жиһаздардың да қолайлылығы мен қатар түстерінің жағымды болуына аса назар аударған дұрыс [6, 17б.].

Мектепке дейінгі білім беру мекемелерінде эстетикалық ортаны құру үшін мыналарды есепке алу керек:

- эстетикалық тәрбие бойынша жұмыстың қаншалықты тиімді екендігі, көбінде балалардың әдемі орта жасауға қатысуынан байқалады;
- мектепке дейінгі тәрбиеге талап туралы, яғни балалар мекемесінің шығармашылық жасақталуы соларға қатысты шешілетіндіктен;
- балалар бақшасының тартымдылығы мен жағдайының ақпараттық параметрі;
- бала бақшаның эстетикалық көркемделуі және жергілікті колорит.

Бала бақшалардың эстетикалық аспектісі ашық айғақты өнер туындыларын кешенді пайдаланумен және қоршаған ортаның нақты эстетикалық сапасын ұстанумен жасалады.

Жоғарыда баяндалғандардың негізінде мектепке дейінгі мекемелерде эстетикалық, шығармашылық тәрбиелер негіз болып табылатындықтан, бала бұл жерге келгенде өзінің эстетикалық ортасына түскендей әсерде болуына назар бөлген дұрыс.

Міне, барлық жазылғандарға орай түйіндесек, «орта» - бұл тәрбие беру саласындағы ең маңызды элементтердің бірі, бұл баланың дамуындағы, жеке тұлға болып қалыптасуындағы, сонымен қатар толыққанды өзін танудағы қажеттілікті қабылдайтын, соның арқасында жан - жақты қабілетті болып шығатын, сонымен қатар келешекте өмірге қажетті бойында талап пен еңбекқорлықтың негізі болуы керек.

Мектепке дейінгі білім беру мекемесінің заттық кеңістіктік ортасы балаға сапалы да заманауи, психологиялық және физикалық жағынан дамуына ықпал етуден басқа, оның мобильді де динамикалық болуына бағыт бағдар беретін орын. Дамушы кеңістік ортасы балаға өте жайлы да жақсы жағдай жасауы керек.

Осылайша, эстетикалық дамушы орта баланың қызығушылығы мен тұтынушылығын есепке алуы керек, саналы таңдау жасауды үйретуі керек, мейірімділік пен шығармашылық қабілеттілігін арттыруды, сөйлесу тәжірибелерін бойына сіңіруді, сонымен қатар мектепке дейінгі балалардың алғашқы өмір жолдарындағы жеке сапалылығын қалпытастырудағы жұмыстарды атқаруы керек.

Әдебиеттер тізімі

1. Шимко В.Т. Основы дизайна и средовое проектирование Учебное пособие. / М.: ИМДТ, 2005. — 58 с.

2. Ефимов А.В. Дизайн архитектурной среды. / Г.Б. Минервин, А.П. Ермолаев, В.Т.Шимко, А.В.Ефимов, Н.И.Щепетков, А.А.Гаврилина, Н.К.Кудряшев – М.: Архитектура – С, 2006 – 504с.

3. Мигунова Е.В. Театральная педагогика в детском саду. - М.: Норма, 2009. – 73 с

4.Микляева Н.В., Микляева Ю.В., Толстикова С.Н. Детский сад будущего–приложение // Управление ДОУ. – М., 2010.– 63 с.

5. Полякова М.Н. Построение развивающей среды в детском дошкольном учреждении. - СПб.: Детство-пресс, 2009.– 134 с.

6. Байконырова А.Т. Системное окружение цветовой среды интерьера.// Научный журнал «Вестник КазГАСА» - 2015.- № 3.– 17-21 с.

7. Alexandra Medina-Borja. Smart Things as Service Providers: A Call for Convergence of Disciplines to Build a Research Agenda for the Service Systems of the Future. – Mary-land, USA. :Institute for Operations Research and the Management Sciences (INFORMS), 2015